ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.58606/jwgdp.1817580

Festival Turizmine Bir Örnek: Türkiye'de Boğa Güreşi Festivalleri

An Example of Festival Tourism: Bullfighting Festivals in Turkey

Samet ALKAN[1]
[1]Akdeniz Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya, Türkiye

İhsan BULUT[1]
[1]Akdeniz Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya, Türkiye

ÖZ

Festivaller toplumun ortak benliğini yansıtan temalı kutlamalardır. Düzenlendiği destinasyona nüfus hareketi yaratarak destinasyonun tanıtımına ve pazarlanmasına katkı sağlar. Elde edilen kazanımların sürdürülebilirliği, festivallerin başarısı ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle festivallerin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi; planlama, yönetim ve geliştirme süreçleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de boğa güreşi festivali düzenlenen destinasyonlar, festivallerin düzenlediği destinasyona etkileri ve organizasyonel başarıları araştırılmıştır. Çalışma karma araştırma deseninde yürütülmüş olup sahadan veriler; araştırmacının gözlemleri, anket ve mülakat teknikleriyle toplanmıştır. Anket ile toplanan verilerin analizinde SPSS, mülakat ile toplanan verilerin analizine MAXQDA paket programlarından yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarından elde edilen bulgular, festivallerin düzenledikleri destinasyonlara önemli sosyoekonomik katkılar sağladığını göstermektedir. Ancak, festivallerin beklenen düzeyde başarıya ulaşabilmesi için çeşitli alanlarda iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğu da belirlenmiştir. Festivallerin başarısını artırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, festival alanlarındaki yeme-içme, konaklama, ulaşım ve hijyen koşullarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Festival Turizmi, Boğa Güreşi Festivalleri, Sosyoekonomik Etkiler, Organizasyon Başarısı, Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

Festivals are themed celebrations that reflect the collective identity of a society. They create population movements toward the host destination, contributing to its promotion and marketing. The sustainability of the benefits gained is directly related to the success of the festivals. Therefore, conducting a comprehensive analysis of festivals is of great importance in terms of planning, management, and development processes. In this study, the destinations where bullfighting festivals are organized in Turkey, the effects of these festivals on their host destinations, and their organizational success were investigated. The research was conducted using a mixed-method design, and data from the field were collected through the researcher's observations, surveys, and interview techniques. SPSS software was used to analyze the survey data, while MAXQDA was employed for the analysis of interview data. The findings of the analyses indicate that festivals make significant socioeconomic contributions to the destinations where they are organized. However, it was also determined that various aspects need improvement for the festivals to achieve the desired level of success. To enhance the success and ensure the sustainability of festivals, it is essential to improve conditions related to food and beverage services, accommodation, transportation, and hygiene within the festival areas.

Keywords: Festival Tourism, Bullfighting Festivals, Socioeconomic Impacts, Organizational Success, Sustainability

Bu makale "Türkiye'de Boğa Güreşi Festivallerinin Kültürel ve Ekonomik Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

This article is derived from a doctoral thesis entitled "An Evaluation of Bullfighting Festivals in Türkiye from the Perspective of Cultural and Economic Geography".

Geliş Tarihi/Received 05.11.2025
Revizyon Tarihi/Revision Date 10.12.2025
Kabul Tarihi/Accepted 16.12.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 22.12.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Samet ALKAN
E-mail: sametalkan@akdeniz.edu.tr

Atıf: Alkan, S. & Bulut, İ. (2025). Festival Turizmine Bir Örnek: Türkiye'de Boğa Güreşi Festivalleri. *Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi, (8)*, 13-31.

Cite this article: Alkan, S. & Bulut, İ. (2025). An Example of Festival Tourism: Bullfighting Festivals in Turkey. *Journal of World Geography and Development Perspectives, (8)*, 13-31.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Festivaller toplumun ortak benliği, tarihi ve gelenekleri ile sıkı sıkıya bağlantılı, temalı kutlamalardır (Getz, 2004; Attanasi vd., 2013). Festivaller yere özgü etkinlikler olup düzenlendiği yörenin tarihi, kültürel ve toplumsal değerlerini yansıtır (Dalgın vd., 2016; Ma ve Lew, 2012). Katılımcıların festival boyunca yerel halk ile etkileşimi bu değerlerin deneyim edilmesine, aktarılmasına ve korunmasına katkı sağlar (Giritlioğlu vd., 2015; Ossowska vd., 2023; Özgürel vd., 2015). Aynı değerleri paylaşan bireylerin bir arada bulunması; sosyalleşmeye, bir gruba aidiyete, bütünleşmeye ve toplumsal barışa olumlu etki eder (Süslü vd., 2019). Bu yönü ile festivaller özelde bireysel ve toplumsal gelişmeye katkı sağlarken genelde sosyal kalkınmaya zemin oluşturur (Gursoy, vd., 2004; Ossowska vd., 2023).

Festivallerin bireysel ve toplumsal faydalarının yanında ekonomik faydaları da büyük önem taşımaktadır (Erdem vd., 2018; Kızılırmak, 2006; Ossowska vd., 2023). Zira festivaller düzenlendiği yöreye büyük bir nüfus hareketliliği kazandırmaktadır (Dalgın vd., 2016). Festival süresi boyunca devam eden bu nüfus hareketliliği hem yörenin tanıtılması hem de yerel ürünlerin pazarlaması için önemli bir fırsat sunmaktadır (Özgürel vd., 2015). Bu noktada festivaller kısıtlı imkanlar ile üretim yapan yöre sakinlerinin pazara erişiminin ilk adımını oluşturmakta ve gelirin toplumun alt kademelerine yayılmasına hizmet etmektedir (Ossowska vd., 2023; Süslü vd., 2019). Ziyaretçilerin yiyecek-içecek, ulaşım ve konaklama gibi ihtiyaçları ise yerel girişimcilere fırsatlar sunmakta, yeni iş kollarının ortaya çıkmasına, yeni yatırımların yapılmasına ve istihdamın artmasına olanak sağlamaktadır (Sullivan ve Jackson, 2002). Festivaller kısa süreli etkinlikler olarak planlansa da düzenlediği yöreye önemli kazanımlar sağlamaktadır.

Festivaller kalkınmada arzu edilen seviyeye ulaşılamamış yörelerde önemli bir aktör olarak yerini almaktadır (Özgürel vd., 2015). Özellikle coğrafi mekânın sunduğu imkanların kısıtlı olduğu, kalkınmayı sağlayacak parametrelere erişilmekte güçlük çekilen yerlerde toplumun kendi iç dinamiklerinden ortaya çıkan festivaller, yerel kalkınmada lokomotif rolü oynamaktadır. Yerel kalkınmanın tetiklenmesinde festivallerin ilgi görmesine bağlı olarak iç turizmin canlanması önemli bir etkendir (Cohen, 2014). Festivale katılan ziyaretçilerin gittikleri yerlerde yöreyle ilgili deneyimlerini paylaşması yörenin tanınmasına ve festival takvimi dışında da turist çekmesine katkı sağlamaktadır (Giritlioğlu vd., 2015). Yörenin takvim dışı turist alması, turizm sezonunun uzamasına ve turizm gelirlerinin artmasına katkı sağlamaktadır (Kılıçarslan ve Kocabulut, 2017). Bu durum yerel halk ve yöneticileri, turizmi ciddi bir gelir kapısı olarak görerek potansiyel taşıyan diğer çekiciliklerin de turizme kazandırılması için gerekli yatırımları yapmaya teşvik etmektedir (Süslü vd., 2019). Böylece coğrafi çevrede nüfusun daha iyi şartlarda yaşayacağı koşullar oluşmakta ve kalkınmaya dönüşecek değişim başlamaktadır (Giritlioğlu vd., 2015; Tolunay ve Akyol, 2006).

Türkiye'de boğa güreşleri kökleri asırlar öncesine uzanan bir gelenektir. Yapılan görüşmelerde ilk olarak ne zaman ortaya çıktığına dair tam tarih verilmese de (atalarımızdan miras denilmekte) boğaların çok eskilerden bu yana güreştirildiği ifade edilmektedir. Boğaların güreştirilmesi çok eskilere uzansa da festival düzeyinde bir organizasyona dönüşmesi son yarım asırda gerçekleşmiştir (Fotoğraf 1). Bilinen ilk boğa güreşi festivali 1981 yılında düzenlenen Kafkasör kültür sanat festivalidir. Bu tarihten sonra boğa güreşlerini festival olarak organize etme kültürü önce yavaş yavaş benimsenmiş, daha sonra hızlıca yayılmaya başlamıştır. Günümüzde 5 bölge, 9 ilde yılda 60'ı aşkın festival düzenlenmektedir. Bu festivallerin yaklaşık 40'ı Ege Bölgesi'nde, 20'ye yakını Karadeniz Bölgesi'nde düzenlenmekte olup her geçen yıl yeni festivaller eklenmektedir.

Fotoğraf 1.

Melo (Sarıbudak Köyü/Artvin) Boğa Güreşi Festivalinden Bir Görünüm

Bu çalışmada, Türkiye'de boğa güreşi festivali düzenlenen destinasyonlar ve festivallerin bu destinasyonlara olan etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca katılımcıların anket sorularına verdikleri yanıtlar analiz edilerek festivallerin beklentiyi karşılama düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır.

Araştırma Sahası

Bu çalışmanın araştırma sahasını Türkiye'de boğa güreşlerinin organize edildiği bilinen beş coğrafi bölge (Karadeniz, Ege, Doğu Anadolu, Marmara, Akdeniz) dokuz il (Artvin, Rize, Erzurum, Aydın, Muğla, Denizli, İzmir, Antalya, Bursa) oluşturmaktadır (Harita 1). Oldukça geniş denilebilecek bir alana sahip araştırma sahasında bir yılda 60'ı aşkın festival düzenlenmektedir. Her yıl bu festivallerin; 15-20 kadarı Artvin ilinde, 20-25 kadarı Muğla ilinde, 15 kadarı Aydın ilinde, üçü Erzurum ilinde, ikisi İzmir ilinde düzenlenirken Rize, Antalya, Denizli, Bursa ilerinde ise birer festival düzenlemektedir.

Harita 1.

Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

Yöntem

Sosyal bilimlerin karmaşık problemlerini açıklamakta tek başına yetersiz kalan nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin yerine bu çalışmada her iki yöntemin güçlü yönlerinin kullanıldığı karma araştırma yöntemi tercih edilmiştir (Creswell, 1999). Araştırma nicel ve nitel verilerin eşit ağırlığa sahip olduğu ve aynı anda toplandığı eş zamanlı üçgenleme araştırma tasarımına uygun yürütülmüştür (Tunalı vd., 2016). Sahadan veri toplama aşamasında uygunluk örneklemi tercih edilmiş, hem kolay ulaşılabilen hem de gönüllü olan kişilerden örneklem seçilmiştir (Baki, 2012).

Veri Toplama Tekniği

Çalışmanın veri toplama aşamasında hem doğrudan sahada birincil veri kaynaklarından hem de daha önce yazılmış literatür taranarak ikincil veri kaynaklarından faydalanılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Birincil kaynaklardan veri toplama sürecinde katılımcı gözlem, yüz yüze anket ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Saha çalışmaları iki yıl sürmüş (2023-2024), Artvin, Rize, Erzurum, Bursa, Aydın, Muğla, Denizli, İzmir, Antalya illerinde yürütülmüştür. Sahada boğa güreşi festivalleri seyircilerinden oluşan gönüllü katılımcılardan 912 kişiye anket, 44'ü boğa yetiştiricisi, 14'ü organizatörlerden oluşan 58 kişiye ise yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırmacı boğa güreşi festivallerine gözlemci olarak katılmış, fotoğraflar çekerek izlenimlerini raporlaştırmıştır. Çalışmanın yöntemine ilişkin etik kurul onayı Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 28.07.2022 tarihli 273 sayılı kararı ile alınmıştır.

Güvenirlik Geçerlilik

Bu çalışmada araştırmanın amacına uygun olacak şekilde nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmış, her iki yöntem içinde ayrı ayrı güvenirlik geçerlilik süreçleri takip edilmiştir.

Çalışmanın nicel boyutunu oluşturan anketle veri toplama ve analiz sürecinin başından itibaren, yöntemin güvenirlik geçerliliğini artırmak adına bir dizi aşama dikkatle takip edilmiştir. Öncelikle araştırma konusuna benzer konularda yapılmış çalışmalar incelenmiş, kullanılan ölçeklerden yapılan çalışmayı aydınlatacağı düşünülen maddeler gerekli izinler alınarak oluşturulan soru havuzuna taşınmıştır. Soru havuzundaki maddelerin amaca uygunluğu 3 profesör, 2 doçent, 2 doktor öğretim üyesi, 2 araştırma görevlisinden oluşan 9 kişilik uzman görüşüne sunularak değerlendirilmiştir. Değerlendirme Veneziano ve Hooper tarafından geliştirilen maddelerin uzman görüşü sonrası havuzda kalması için taşıması gereken minimum ölçüt kriterleri baz alınarak yapılmıştır. Bu ölçüt kriterlerine göre

9 kişilik uzman grubunun değerlendirmesine sunulan bir ölçekte her bir maddenin minimum ölçüt değeri M ≥ 0,75 olması gerekmektedir. Çalışmanın soru havuzunda yer alan 46 maddenin 45'i uzman değerlendirmesi sonucunda kapsam geçerliliği açısından minimum ölçüt değeri koşullarını sağlamış, ölçeğin toplam geçerlilik oranı kabul edilen en yüksek değer olan 1'e oldukça yakın (CVI=0,97) çıkmıştır. Taslak ölçekte yer alan ''Festival boyunca yapılan etkinlikleri yeterli buluyorum.'' maddesi ise minimum ölçüt kriteri koşulunu sağlamadığı için uzman önerileri doğrultusunda revize edilmiştir. Ayrıca uzman önerileri dikkate alınarak ölçek taslağına ''düzenlenecek farklı boğa güreşi festivallerine katılmaya devam edeceğim'' ve ''Festivaller yerel halkın kimliğini korumasına katkı sağlamaktadır'' maddeleri eklenmiştir. Oluşturulan yeni ölçek 322 kişiye uygulanmış ve ölçeğin ilgili kavramsal yapıyı ölçme yeteneğini (yapı geçerliliği) test etmek için veriler analize hazırlanmıştır (Tekin vd., 2018).

Yapı geçerliliğini ölçmek için literatürde sıkça başvurulan iki aşamalı bir analiz süreci takip edilmiştir. İlk aşamada veri setinin açımlayıcı faktör analizine (AFA) uyguluğunu tespit etmek için KMO ve Bartlett testi analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi yapılabilmesi için kabul edilen değerler: M ≥ 0,60, *p*<,05 olarak bilinmektedir (Erdoğan vd., 2007). Yapılan analiz sonucunda örneklem yeterliliğinin ölçüldüğü Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi sonucu: KMO = 0,909, örneklem büyüklüğü sınama testi (Bartlett's Test of Sphericity) sonucu: *p*<0.001 çıkmış, veri seti açımlayıcı faktör analizine uygun bulunmuştur (Topçu vd., 2013). İlk aşamanın ikinci adımında veri setine açımlayıcı faktör analizi yapılmış, ölçekte yer alan değişkenlerden birbiri ile ilişkili olan ve aynı özellikleri ölçtüğü düşünülen maddeler aynı faktörler altında toplanmıştır (Sönmez ve Alacapınar, 2019). Değerlendirme, madde faktör yüklerinin en az .30, aynı maddenin iki faktör yükü arasındaki farkın ise en az .10 olması kriterine göre yapılmıştır (Karadeniz ve Akpınar, 2017). Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre 47 maddeden oluşan ölçeğin 5 boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Bahsi geçen kriterleri sağlamayan, boyutlar ile ilişkisi olmayan aşağıdaki 5 madde ölçekten çıkarılmış, ölçeğe son şekli verilmiştir.

- Festival alanına ulaşım hizmetlerini yeterli buluyorum.
- Festival takvimini(gününü) uygun buluyorum.
- Festival, yerel örgütler/işletmeler/kurumlar arası iş birliğinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.
- Festival öz güvenimi artırdı.
- Festival yerel turizmin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Yapı geçerliliğinin ikinci aşamasını açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan 5 faktörlü yapının yeni veri setinde doğrulanması oluşturmuştur (Erkokmaz vd., 2013). Bu aşamada AFA sonuçlarına göre revize edilen ölçek 440 kişiye uygulandıktan sonra doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarının değerlendirilmesi literatürde çokça bulunan uyum iyiliği istatistiklerinden sıkça başvurulanlara göre yapılmıştır (Tablo 1). Modelin uyum iyiliği istatistiklerine bakıldığında: x^2 (2930.96) / Sd (806) = 3,63 kabul edilebilir, RMSEA = 0.077 iyi uyum, NFI = 0,93 iyi uyum, AGFI = 0,73 kötü uyum, NNFI = 0,95 mükemmel uyum, CFI = 0,95 mükemmel uyum, SRMR = 0,064 iyi uyum, RFI=0,92 iyi uyum, gösterdiği görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum istatistiklerinden yansıyan değerler genel olarak açımlayıcı faktör analiziyle ortaya çıkan 5 faktörlü yapının doğrulandığını göstermektedir.

Tablo 1.

Standart Uyum Ölçütlerine Göre Modelin Uyumu

Uyum İndeksi	İyi uyum	Kabul edilebilir uyum	Modelin Uyumu
X^2/Sd	<2	<5	3,63
RMSEA	<0.05	<0.08	0.077
SRMR	<0.05	<0.08	0.064
AGFI	>0.95	>0.90	0.73
NFI	>0.95	>0.90	0.93
NNFI	>0.95	>0.90	0.95
CFI	>0.95	>0.90	0.95
RFI	>0.90	>0.85	0.92

Kaynak: Schermelleh-Engel vd. 2003; Erdoğan vd. 2007; Schreiber vd. 2006. Not: X^2/Sd: Ki-kare / serbestlik derecesi oranı; RMSEA: Yaklaşık hataların ortalama karekökü (Root Mean Square Error of Approximation); SRMR: Standartlaştırılmış artık ortalama karekökü (Standardized Root Mean Square Residual); AGFI: Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (Adjusted Goodness of Fit Index); NFI: Normlaştırılmış uyum indeksi (Normed Fit Index); NNFI: Normlaştırılmamış uyum indeksi (Non-Normed Fit Index – Tucker–Lewis Index); CFI: Karşılaştırmalı uyum indeksi (Comparative Fit Index); RFI: Göreli uyum indeksi (Relative Fit Index).

Oluşturulan ölçeğin güvenirlik analizi (Cronbach 's Alpha testi) ölçeğin tamamı ve alt boyutları için ayrı ayrı yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ölçeğin iç tutarlılığı 0,88 (iyi) iken alt boyutlarının iç tutarlılığı: *Festivallerin alan yeterlilikleri boyutu 0,84 (İyi), Festivallerin sosyokültürel boyutu 0,93 (mükemmel), Festivallerin ekonomik boyutu 0,85 (iyi), Festivallerin olası etkileri boyutu 0,87 (iyi), Festivallere sadakat boyutu 0,89 (iyi)* olmak üzere beş boyuttan oluşan ölçeğin bir boyutu mükemmel iç tutarlılığa, diğer dört boyutu da mükemmele (>0,90) çok yakın yüksek iç tutarlılık değerlerine sahip olduğu görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2.

Cronbach 's Alpha Değer Tablosu

Cronbach 's Alpha	
α ≥0.9	Mükemmel
0.9>α ≥0.7	İyi
0.7>α ≥0.6	Kabul edilebilir
0.6>α ≥0.5	Zayıf
0.5>α	Kabul edilemez

Kaynak: Akalın, 2015.

Çalışmanın nitel boyutunu yarı yapılandırılmış görüşme formu ile kaynak kişilerden veri toplama ve analiz süreci oluşturmaktadır. Nitel araştırmalarda güvenirlik geçerlilik hala tartışma konusu olsa da araştırma sürecinde takip edilmesi gereken bir dizi adımı içeren, araştırmacıya rehberlik edecek çalışmalar mevcuttur (Bakınız: Arslan, 2022; Creswell ve Miller, 2000; Creswell ve Creswell, 2009; Denzin vd., 2006; Lincoln ve Guba, 1985; Maxwell, 2022;). Araştırma süreci boyunca çalışmanın güvenirlik geçerliliğini artıracak literatürde üzerinde önemle durulan hususlar dikkatle takip edilmiştir. Bu noktada öncelikle araştırmanın yöntemine uygun konuyu en ince ayrıntısına kadar aydınlatacak araştırma sorularının yazımı ile işe başlanmıştır. Araştırma soruları hazırlanırken, alanda benzer çalışmaları bulunan iki profesör, bir doçent, iki doktor öğretim üyesi, iki araştırma görevlisi ve iki doktora öğrencisinden oluşan 9 kişiden uzman görüşü alınmış, yapılan dönüşler doğrultusunda sorular revize edilerek görüşme formuna son şekli verilmiştir (Creswell ve Miller, 2000). Kaynak kişilerle görüşmeler yapılırken istediklerinde görüşmeyi sonlandırabilecekleri ifade edilmiş, görüşme sonunda katılımcılara kayıtlar dinletilerek söylediklerini teyit etmeleri istenmiştir (Creswell ve Creswell, 2009; Le Compte ve Goetz, 1982). Araştırmacı veri toplama sürecini daha sonra aynı duygu durumu ile hatırlayabilmek adına kısa notlardan oluşan bir günlük tutmuştur (Arastaman vd., 2018; Le Compte ve Goetz, 1982). Sonraki adımda kaynak kişilerden yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen bulgular ile araştırmacının gözlemlerinin tutarlılığı karşılaştırılarak veri üçgenlemesi yapılmıştır (Başkale, 2016; Creswell ve Creswell, 2009). Veri setinin analizi esnasında araştırmacılar üzerinde uzlaştığı kodlardan kategori ve temalar oluşturmuştur. Araştırmanın yazım aşaması üzerinde çalışılan konunun ürünü olan bulguların aktarılmasıyla tamamlanmıştır (Arastaman vd., 2018)**.**

Veri Analiz Tekniği

Çalışmanın veri toplama aşamasında hem birincil hem ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Doğrudan sahadan toplanan birincil veriler nicel ve nitel olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. Nicel veriler anket tekniği ile festivallere katılan seyircilerden toplanırken nitel veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile boğa güreşi organizatörlerinden ve boğa yetiştiricilerinden toplanmıştır.

Anket yöntemiyle toplanan nicel verilerin analizi için SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. İhtiyaç duyulan cevapların frekansları ve yüzdelik dağılımları hesaplanırken hipotezler test edilmiştir. Hipotez testleri için verilere ön kabul şartları olan normallik ve homojenlik testleri yapılmış, her iki koşulun sağlandığı durumlarda parametrik testler, her iki koşuldan biri ya da ikisinin de sağlanmadığı durumda non-parametrik testler tercih edilmiştir. Analiz sonuçları ORİGİN programı kullanılarak görselleştirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanan nitel veriler ise veri ayıklaması ve transkripsiyonu yapıldıktan sonra MAXQDA paket programında analiz edilmiştir. MAXQDA paket programı yardımı ile verilerden kod-kavram ve kategoriler oluşturulmuş, kavram haritaları ve diyagramlar yapılarak soyut veriler somutlaştırılmıştır. Çalışmanın haritalarının üretiminde ARC-GIS 10.8 programı kullanılmıştır. Fotoğrafların düzenlenmesinde CANVA programından yararlanılmıştır. Çalışmanın ikincil veri kaynaklarını konuyla ilgili yapılmış çalışmalar ve çeşitli kurumlardan (HGK, Boğa Güreşi Dernekleri, Yerel yönetimler…) talep edilen veriler oluşturmaktadır. Öncelikle konuyla ilgili yapılmış çalışmalar taranmış, fişlemeler yapılarak kavramsal çerçeve, kapsam, giriş ve tartışma bölümleri yazılırken yararlanılmıştır.

Bulgular

Türkiye'de Boğa Güreşi Festivalleri

Türkiye'de boğa güreşleri kökleri asırlar öncesine uzanan eski bir gelenektir. Geleneğin ortaya çıkışı kırsal yaşam faliyetleri ve coğrafi koşullar ile sıkı sıkıya ilişklilidir. Festivallerin ortaya çıkışı temelde benzerlik göstersede özelde bir takım bölgesel farklılıklar içermektedir. Boğa güreşlerinin ortaya çıkışı ve uygulanış şekillerinin benzerlik gösterdiği alanlar bir kültür bölgesi olarak belirlenmiş, Türkiye'de üç boğa güreşi kültür bölgesi oluşturulmuştur.

Doğu Karadeniz Kültür Bölgesi

Bölgede boğa güreşlerin ortaya çıkmasında yöreye özgü yaylacılık kültürü ve morfolojik yapının etkisi hissedilmektedir. Kış mevsimi boyunca farklı farklı ahırlarda beslenen sığırlar ilkbahar mevsimi ile yaylaya götürülmek üzere bir araya getirilir. Farklı ahırlarda beslenen sığırlar bir araya getirildiğinde içgüdüsel olarak sürü lideri seçmek için güreşe tutuşurlar. Güreş, sığırlardan biri yenilgiyi kabul edinceye kadar şiddetli bir şekilde devam eder (Düşmezkalender vd., 2019; Mercan vd., 2020). Tüm gücüyle güreşe odaklanan boğalar (erkek sığır) zaman zaman yüksek eğimli yayla arazilerde bulunan uçurumlardan yuvarlanarak telef olmaktadırlar (Düşmezkalender vd., 2019; Kılıçarslan ve Kocabulut, 2017). Yöre sakinleri bu zaiyatı önlemek için çözümü boğaları

yaylaya yakın düzlüklerde kontrollü olarak güreştirmekte bulmuşlardır (Kılıçarslan ve Kocabulut, 2017). Rekabet edebilecek boğalar bu düzlüklerde güreştirilmiş kazanan belirlendikten sonra yaylaya çıkarılmışlardır (Düşmezkalender vd., 2019). Böylece yayla sezonu boyunca aynı yatağı (yaylanın bir bölümü) paylaşacak olan sürüler arasında yeni bir mücadeleyi önleyecek olan hiyerarşi gelişmiş olur. Hayvan zaiyatını önlemek için coğrafi zorunluluktan ortaya çıkan boğa güreşleri zamanla aşırı ilgi görmüş binlerce kişinin katıldığı, festivallere dönüşmüştür. Festivallerde güreşler belirli kurallar çerçevesinde yapılmıştır. Boynuz kontrolü yapılan boğalar kilolarına göre gruplara ayrılmış, her boğa kendi kategorisinde şampiyon oluncaya kadar grup eleme sistemi ile güreştirilmiştir. Kategoriye kaydedilen boğa sayısına göre bir boğanın şampiyon olması için 3 ila 5 güreş yaptığı olmaktadır.

Ege Kültür Bölgesi

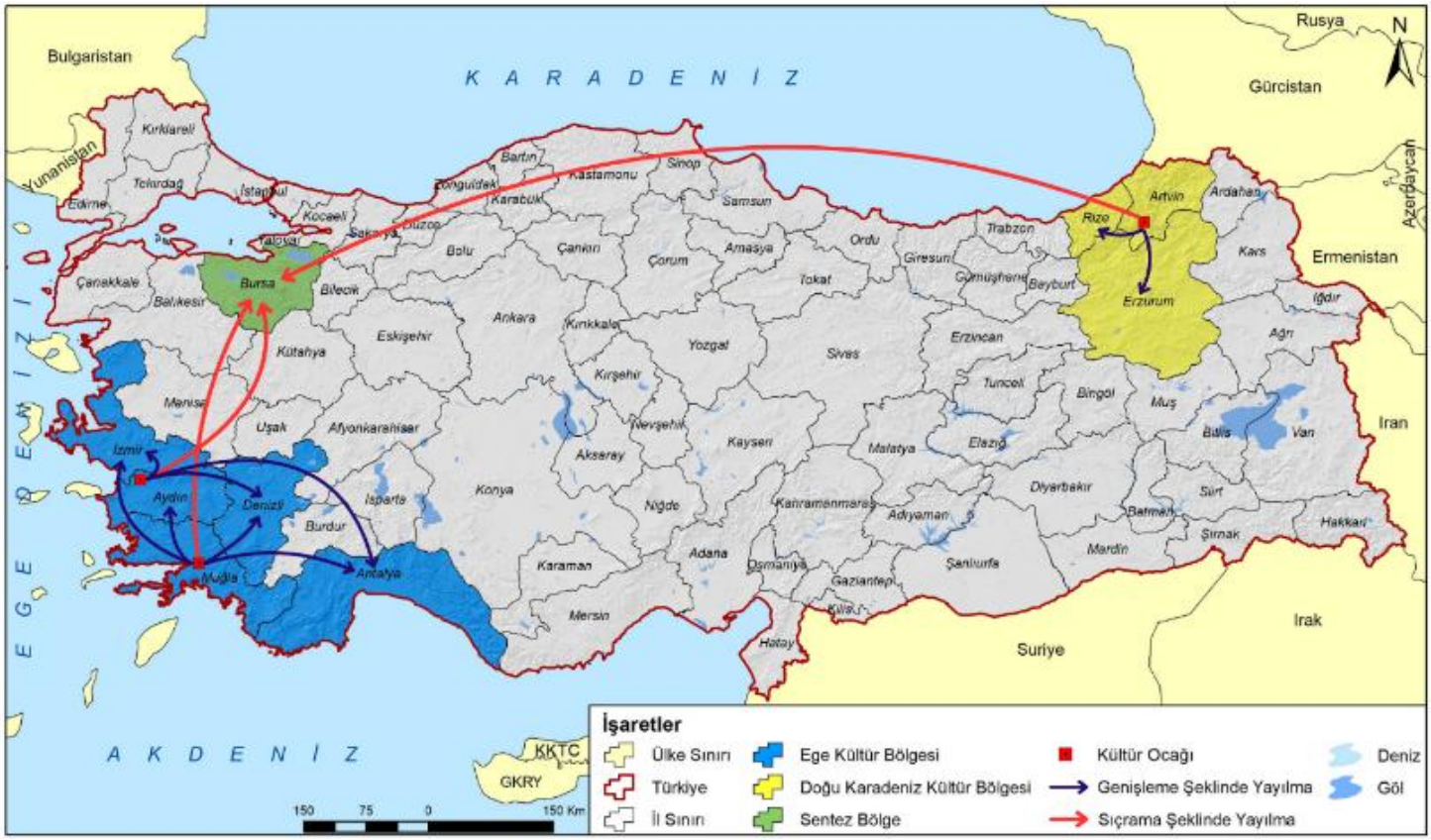
Bölgede boğa güreşi festivallerinin ortaya çıkışında tarım kültürü etkili olmuştur. Zira yoğun şekilde tarım yapılan bölgede öküz ile, ekim döneminde çift koşulmuş, hasat döneminde harman edilmiştir. Çift bozulduktan ya da harman edildikten sonra boğalar yemlenmek için meydanda toplanmıştır. Meydanda toplanan boğalar liderlik için içgüdüsel olarak güreşmeye koyulmuştur. İki boğanın kıyasıya güç gösteresi meydanın çevresinde toplanan kırsal nüfustan yoğun ilgi görmüştür. Ancak o dönemlerde kırsal nüfusun içinde bulunduğu kısıtlı ekonomik koşullar nedeniyle her çiftçinin bir çift öküz beslemesi pek mümkün olmaz, öküzler köyün ileri gelenleri tarafından beslenir, ekim ve hasat döneminde kiralanır, tarım sezonu sonunda sahiplerine iade edilirmiş. Bu nedenle uzun bir süre boğa güreşleri ağa eğlencesi olarak anılmıştır. Bölgede boğa güreşlerinin uygulanması Doğu Karadeniz kültür bölgesinden farklı olarak alıp verme denen tek güreş şeklinde yapılmaktadır. Komitelerin teklif götürdüğü boğaların sahipleri onay verirse çatım (Güreşecek boğaların eşleştirilmesi) gerçekleşir, festival günü iki boğa güreştirilerek şampiyon belirlenir.

Marmara Sentez Kültür Bölgesi

Bölge Bursa ili ile temsil edilmektedir (Harita 2). Bu ilde boğa güreşleri, Bursa'da yaşayan Artvinlilerin özlemini duyduğu gelenekleri yaşatma arzusundan kaynaklanmıştır. Bu fikri hayata geçirmek için harekete geçen Artvinli organizatörler ve iş insanları farklı bir konsept için Ege Bölgesi ve Doğu Karadeniz bölümündeki organizatörlerle işbirliği yapmışlardır. İki kültür bölgesinden şampiyon boğaların getirilerek güreştirildiği Türkiye Şampiyonası fikri ortaya çıkmıştır. Organizasyon iki kültür bölgesinin ögelerini barındıracak şekilde planlamış, kurallar orta noktada buluşacak şekilde uyarlanarak uygulanmıştır

Harita 2.

Türkiye'de Boğa Güreşlerinin Kültür Bölgeleri ve Kültürel Yayılışı

Harita 3.

Türkiye'deki Başlıca Boğa Güreşi Festivallerinin Genel Dağılışı

Boğa güreşlerinin ortaya çıkışı ve uyglanışı farklılık göstersede festivallere dönüşme süreci benzerlik göstermektedir. Kırsal yaşam tarzından beslenen boğa güreşleri zamanla kırsal nüfus tarafından aşırı ilgi görmüş ve her geçen gün daha geniş nüfus kitlelerini çekmiştir. Böylece küçük kırsal gösteriler şeklinde başlayan boğa güreşlerinin festivallere dönüşme süreci başlamıştır. Festival düzeyinde ilk organizasyon 1981 yılında Artvin Kafkasör yaylasında düzenlenmiştir. İlk festivalden günümüze kadar geçen 44 yılda festivaller hızlı bir şekilde büyüyerek 5 bölge (Karadeniz, Akdeniz, Ege, Marmara ve Doğu Anadolu), dokuz ile (Artvin, Rize, Erzurum, Muğla, Aydın, İzmir, Denizli, Antalya, Bursa) yayılmıştır. Günümüzde 5 bölge, dokuz ilde 60'ı aşkın festival düzenlenmektedir (Harita 3).

Türkiye'de boğa güreşi festivallerinin mevsimsel ve bölgesel yoğunlukları

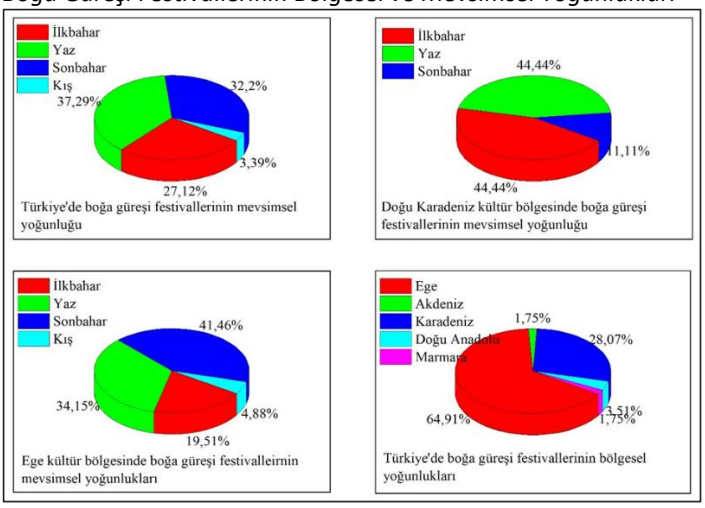
Türkiye'de bir yılda 60'ı aşkın boğa güreşi festivali düzenlenmektedir. Boğa güreşi festivallerinin bölgesel ve mevsimsel yoğunlukları homojenlik göstermemektedir. Festivallerin bölgesel yoğunluğuna bakıldığında Ege Bölgesi %64,91'lik pay ile ilk sırada, Karadeniz Bölgesi %28,7'lik pay ile ikinci sırada, Doğu Anadolu Bölgesi %3,51'lik pay ile üçüncü sırada gelmekte, Marmara ve Akdeniz Bölgesi ise %1,75'lik pay ile dördüncü sırayı paylaşmaktadır. Yıldan yıla festival sayıları değişmekle birlikte Muğla, Aydın ve Artvin illeri bir sezonda düzenlenen festivallerin %90'nından fazlasına ev sahipliği yapmkatadır.

Türkiye'de festivallerin mevsimlik yoğunluklarına bakıldığında %37,29'u yaz mevsiminde, %32,2'si ilkbahar mevsiminde, %27,12'si sonbahar mevsiminde, %3,9'u kış mevsiminde düzenlenmektedir. Festivallerin bölgelere göre mevsimsel yoğunlukları değişiklik göstermektedir. Ege kültür bölgesinde festivallerin en yoğun yapıldığı mevsim %41,46'lık pay ile sonbahar iken Doğu Karadeniz kültür bölgesinde %44,44'lük paylar ile ilkbahar ve yaz mevsimidir. Karadeniz kültür bölgesinde festivallerin %11'i sonbahar mevsiminde düzenlenirken kış mevsiminde hiç festival düzenlenmemektedir. Ege Bölgesi'nde ise her mevsim festival düzenlenmektedir. Bununla birlikte %4,88'lik pay ile kış mevsimi en az festival düzenlenen dönem olarak dikkat çekmektedir. Festival yoğunlukları bakımından Ege kültür bölgesinde sonbahar ve yaz ayları ön plana çıkarken Karadeniz kültür bölgesinde ilkbahar ve yaz ayları ön plana çıkmaktadır. Ege kültür bölgesinde en yoğun festival düzenlenen ayı yedi festival ile ekim ayı oluştururken Karadeniz kültür bölgesinde altı festival ile mayıs ayı oluşturmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde ekim, kasım, aralık, ocak, şubat ve mart aylarında hiç festival düzenlenmezken Ege Bölgesi'nde sadece ocak ve şubat aylarında festival

düzenlenmemektedir. Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'nde festivallerin mevsimlik yoğunluklarının grafikle gösterilmeme sebebini ise bu iki bölgede festivallerin yeni ortaya çıkmış olması ve sadece yaz aylarında birer festival düzenlenmesi oluşturmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1.

Boğa Güreşi Festivallerinin Bölgesel ve Mevsimsel Yoğunlukları

Festivallerin bölgesel ve mevsimsel yoğunlukları turizmin dört mevsime yayılması, ölü sezonun canlandırılması ve turizmin kıyılardan iç kesimlere taşınması adına önem arz etmektedir. Özellikle Ege Bölgesi bu konuda önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bölgede yaz mevsimi turizm açısından oldukça hareketli geçmekte ancak sonbahar sonları, ilkbahar ve kış ayları ölü sezonu oluşturmaktadır. Bölgeye turizm akışını sürdürmek için boğa ve deve güreşleri çekicilik olarak kullanılabilir. Zira turizm için ölü sezon olan sonbahar, boğa güreşlerinin en yoğun yapıldığı mevsim iken diğer bir ölü sezon olan kış mevsimi ise deve güreşlerinin en yoğun yapıldığı mevsimi oluşturmaktadır. Yeterli tanıtım ve yatırım yapıldığı takdirde bölge yılın dört mevsimi etkinlik turizmi açısından potansiyel taşımaktadır. Diğer taraftan Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'nde boğa güreşi festivallerinin sayısı artırılmalı, tanıtımı yapılmalı ve turizm entegrasyonu sağlanmalıdır. Doğu Karadeniz bölümü Türkiye'de boğa güreşi festivallerinin en çok turist çektiği destinasyonu oluşturmaktadır. Ancak bu bölümde de tanıtım ve yatırım yetersizliği görülmektedir. Zira katılımcı sayıları 40-50 bin gibi yüksek rakamları bulsa da tamamı yerli turistlerden oluşmaktadır.

Boğa Güreşi Festival Takvimi

Takvim bir turizm çekiciliğinin tercih edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Zira turistler tatil planlarını turizm takvimine göre yapmaktadır. Bu nedenle turizm takvimi her yıl düzenli olarak ayrıntılı bir şekilde hazırlanmalıdır (Bulut ve Özoğul, 2018; Yürüdür vd., 2018). Turizm takvimi boğa güreşi festivalleri gibi süreli etkinlikleri içeriyorsa bu hususa daha da özen gösterilmelidir. Etkinlik takviminin sezon öncesinde hazırlanıp duyurulması tatil planı yapacak turistler için elzemdir. Ancak boğa güreşi takviminin hazırlanıp yayınlaması konusunda gereken özenin gösterilmesinde eksik kalınmaktadır. Doğu Karadeniz kültür bölgesinde festival tarihlerinin derlenip paylaşılması konusunda daha hassas davranılsa da Ege kültür bölgesindeki festival tarihlerinin derlenip paylaşılması konusunda her yıl aynı özen gösterilmemektedir. Zaten boğa güreşi festival takvimi de herhangi bir resmi kurumun web sitesinde yayınlanmamaktadır. Boğa güreşi severler takvimi sosyal medya platformlarından takip ederek katılım sağlamaya çalışmaktadır. Bu durum katılımcıların %63'ünün tatilini festivallere göre planladığı boğa güreşleri için önemli bir eksikliktir. Festival takvimi valilik ve kaymakamlıkların web sitelerinde yayınlanmalı, izin için yapılan başvurulardan sonra anlık olarak güncellenmelidir. Organizatörlerle yapılan görüşmelerde özellikle festival takviminin yoğun olması nedeniyle Ege kültür bölgesinde valilik ya da kaymakamlıklardan alınan izinler için aşağıdaki sorunlarda dile getirilmiştir:

> *Herkes kafasına göre güreş yapmasın, güçlü komiteler yapsın, yapabilecek komiteler yapsın, daha kaliteli güreşler olsun, organizasyon sayısı çok olunca adam saha beğenmiyor, rakip beğenmiyor (K51, Konum 15).*

Geçen sene Aydınlı bir arkadaşım 15 tane güreş izni aldı. Dedik ki sen bunu yapamazsın, kontrollü bir şekilde yapabileceğin 2-3 güreş al. Beni dinlemedi. Başarılı olamadı. Derneği kapattı geçen sene. İzin konusunda biz milli park müdürlüğünden izin alıyoruz. Vali bizi üçüncü kişilerle muhatap ediyor, her dernek çok fazla güreş izini alınca kalite düşüyor. Aydında her hafta güreş olduğu için tat vermemeye başladı. Bu işi vali yardımcısı yapsa, her sene düzenli güreş yapan komitelere izin verseler kalite yükselecek. Düzenli olan güçlü komitelere verilmesi lazım. Takvimde yer olmadığı için 13 Mart'ta İzmir'de güreş var, boğalar yazın kızar, develer kışın, şu an yapılan güreşin bir mantığı yok aslında (K52, Konum 25).

Festival takvimi ile ilgili gözlenen sorunlardan biri de festival tarihlerinde yaşanan çakışmalardır. Ege kültür bölgesinde bu çakışmalar takvim yoğunluğundan, Karadeniz kültür bölgesinde ise yayla sezonu öncesine sıkıştırılmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Festivallerin iş günlerine denk getirilmemesi için hafta sonlarına, genellikle de pazar günlerine planlanması opsiyonları sınırlandırmaktadır. Bu durum aynı kültür bölgesinde hatta aynı ilde, aynı tarihte birden fazla festivalin organize edilmesine neden olmaktadır. Bu durum izleyicilerin herhangi bir festivali tercih etmek zorunda kalmasına ve festivallerin turist çekme potansiyelinin düşmesine neden

olmaktadır. Boğa güreşi takvimi incelendiğinde bölgesel farklılıklar dikkati çekmektedir. Ege kültür bölgesinde boğa güreşleri bir gün olacak (pazar günü) şekilde planlanırken, Doğu Karadeniz kültür bölgesinde eskiden benzer şekilde planlanan takvim son yıllarda; iki gün, üç gün hatta beş gün olacak şekilde haftaya yayılmaktadır. Karadeniz kültür bölgesinde yerel yönetimler ve özel sektörün güçlü desteği festivallerin daha ihtişamlı organizasyonlara dönüşmesine imkân sağlamaktadır. Bu organizasyonların öznesini yine her gün farklı kategorilerin yarıştığı boğa güreşleri oluşturmakta ancak; insan güreşleri, kano yarışları, voleybol turnuvaları, resim sergileri, gece eğlencesi olarak da konserler ve halk oyunları düzenlenmektedir. Festivallerin yeni etkinliklerle çeşitlendirilerek süresinin haftaya yayılacak şekilde genişletilmesi bölgenin hem daha fazla turist çekmesine hem de turizmden daha uzun süre yararlanmasında önemli rol oynamaktadır.

Boğa Güreşi Festivallerinin Sosyal Çıktıları

Boğa güreşi festivalleri katılımcılar üzerinde farklı etkiler bırakabilmektedir. Festivale ilk kez katılanlar; yöreye özgü yaşam tarzı, yöresel yemekler, giyim kuşam, boğa yetiştirme ve güreştirme kültürüne dair bilgiler edinmektedir. Yörede yaşamış, çeşitli sebeplerle göç etmiş katılımcılar tatil günlerini boğa güreşi takvimine göre ayarlamakta hem eş dost akraba ziyaretlerini yapmakta hem de özlemini duyduğu değerleri tekrar aynı heyecanla yaşamaktadır. Diğer taraftan festivallerin yöre sakinleri için anlamı bambaşkadır. Yaşadıkları ve tutkuyla yaşattıkları geleneklerin binlerce insan tarafından ilgiyle takip edilmesi, hayranlıkla izlenmesi ve takdir edilmesi yöre sakinleri için gurur kaynağı olmaktadır. Boğa güreşi festivallerinin sosyoekonomik açıdan karşılık bulması ve katılımcılardan alınan pozitif dönüşler, yerel kimliğinin koruması ve yerel değerlerle olan bağlarının güçlenmesi adına önem arz etmektedir. Bu motivasyon yöre sakinlerinin geleneklerine sahip çıkıp, yaşayıp, yaşatıp geleceğe aktarmasında önemli rol oynamaktadır (Tablo 3).

Tablo 3.

Katılımcıların Yerel Değerleri Algılama ve Yaşatmaya Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları.

Madde	1	2	3	4	5
Festival yerel halkın kimliğini korumasına katkı sağlamaktadır.	%2,6	%4,5	%15,8	%28,3	%48,8
Festival, yörenin kültürü ve boğa güreşleri ile ilgili bilgimi artırdı.	%2,5	%4,3	%15,3	%28,9	%49
Festival, genel kültürümü artırdı.	%3,9	%5,8	%17,7	%30,7	%41,9
Festival, yerel değerlere bağlılığımı artırdı.	3,5	4,6	15,3	28,7	48
Festival, geleneksel kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamaktadır.	%2,6	%2,7	%9,4	%26,9	%58,3
Festival, yörenin kültürel ve sosyal gelişimine katkı sağlamaktadır.	%3	%3,1	%8,8	27,2	57,9
Festival, yerel halkın dünya görüşünü olumlu biçimde değiştirmesine katkı sağlamaktadır.	%3,9	%4,9	%20,9	%27,9	%42,4

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Boğa güreşi festivalleri aynı amaç için bir araya gelmiş insan topluluklarına ev sahipliği yapar. Cinsiyeti, yaş grubu ya da dünya görüşü ne olursa olsun insanlar ortak zevkleri olan boğa güreşi özelinde birleşirler. Bu birleşim bireylerden iş dünyasına, derneklere ve yerel yönetimlere kadar her alana yansır. Zira festivallerin organize edilmesi oldukça ayrıntılı ve maliyetli bir iştir. Bu işin üstesinden hakkıyla gelebilmek adına boğa severler, boğa güreşi dernekleri, iş dünyası ve yerel yönetimler iş birliği içinde yoğun bir çalışma yürütürler. Bu iş birliği ve dayanışma iklimi festival sonrasında da sürdürülür. Deneyim edilen bu süreç bireylere; iş birliği, dayanışma ve ekip çalışması kültürü kazandırırken, idarecilere ise yönetim becerilerini geliştirme fırsatı sağlamaktadır. Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Artvin'de yılda 15-16 festival düzenleniyor. Bunların 2-3 tanesini belediye yapıyor, eskiden beri belediye üstlenmiş, görev edinmiş, onun bütçesinden yapılıyor. Geri kalan festivallerde derneklerin bütçesinden ama tabi belediye, valilik, resmî kurumlardan veya siyasi partilerin temsilcilerinden destek alıyoruz. Bu festivaller 250-300 bine mal oluyor bu sene rakamlar dahada büyüyebilir. Daha kapsamlı yapmaya başlayınca 500-600 bini bulur; konseri, eğlencesi falan (K45, Konum 14). Ekonomik boyutu aşıldığında festivallerin diğer sorunları gönüllü kişilerin ve derneklerin desteği ile çözülüyor (K46, Konum 15).

Bizim köylümüz destek oluyor, Dirgeme komitesi olarak gidip büyük esnaflarımızdan destek alıyoruz, sponsor oluyorlar. Belediye'de tribün kurulumu ve tuvalet gibi ihtiyaçlar için destek oluyor (K51, Konum 13).

Hayırsever iş adamları, belediyeler ve durumu iyi olan insanlardan dernek olarak gezerek destek talep ediyoruz, resmi denetlenen dernek hesabımıza bağış alıyoruz. Boğaların; yem, ot ve ödül paralarını karşılıyoruz (K53, Konum 14).

Boğa güreşi festivallerinin önemli işlevlerinden biri de insanlara günlük hayatın stresini atma ve boş zamanlarını değerlendirmek için iyi bir alternatif olmasıdır. Bu yönüyle boğa güreşi festivalleri diğer birçok etkinlikten daha özel bir yere sahiptir. Çünkü kırsaldan yaşanan göçlerin önemli sebeplerinden birini de insanların boş zamanlarını değerlendirecek eğlence unsurlarının kısıtlı olmasıdır (Alkan ve Bulut, 2021). Bu noktada festivaller boğa güreşi severler için sosyalleşme ve eğlenme imkânı sunan önemli bir boş zaman aktivitesidir. Konuya ilişkin katılımcıların verdiği cevapların dağılımı aşağıdaki gibidir (Tablo 4).

Tablo 4

Katılımcıların Sosyal Kazanımlara Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları

Madde	1	2	3	4	5
Festival, hoş ve eğlenceli vakit geçirmemi sağladı.	%2,4	%3,5	%12,1	%26,6	%55,4
Festival, günlük stresimi atmamı sağladı.	%3,3	%4,5	%11,4	%27,3	%53,5
Festival, yeni insanlarla tanışmama imkân sağladı.	%4,3	%4,3	%17	%29,3	%45,1
Festival kültürel ve sosyal faaliyetlerin gerekliliğini anlamamı sağladı.	%3,1	%4,3	%15,7	%28,7	%48,2
Festival yöresel kültürümüzü yaşatanlara (Boğacılara) saygımı artırdı.	%3,3	%4,7	%16,8	%27,7	%47,5

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Festivallerin önemli çıktılarından biri olan sosyalleşme ve sosyal ağlar kurma süreci festival alanı ve festival takvimi dışında da kesintisiz bir şekilde devam etmektedir. Boğa güreşlerine gönül vermiş insanlar; sosyal medya platformları, köy kıraathaneleri ve dernek çatıları altında toplanmakta ve yaşadıkları yerin sınırların aşan çok kuvvetli sosyal ağlar kurmaktadırlar. Bu durum çevresiyle sınırlı etkileşimi olan kırsal nüfus için bölge sınırlarını aşan dostluklar ve ticari ağlar kurması adına ciddi önem taşımaktadır. Diğer taraftan boğa güreşi festivalleri özelinde boğa güreşi severlerin üstlendiği sosyal sorumluluk projeleri de bahsedilmesi gereken bir hususdur. Zira boğa güreşi festivallerinden elde edilen gelirler (bilet satışları, pazar kurulan alanın kiralanması, ağalık seçimi, iş insanları ve kurumların desteği vb.) dernekler aracılığı ile öğrencilere burs verme, köy okulu ve camisini onarma, SMA'lı hastaların kampanyasına katkıda bulunma gibi alanlarda kullanılmaktadır.

Boğa Güreşi Festivallerinin Ekonomik Çıktıları

Boğa güreşi festivalleri geniş katılımlı etkinliklerdir. Bir ya da birkaç gün olarak planlanan bu etkinliklere süreç boyunca çeşitli ilçe ve illerden yoğun katılım olmaktadır. Binlerce insan, binlerce turist ya da tüketici demektir. Bu durum festival alanlarını yöre sakinleri için potansiyel bir pazar alanı yapar. Yöre sakinleri binlerce tüketiciye aynı anda ulaşma fırsatını değerlendirmek için festival alanlarına stantlar açmaktadır. Açılan bu stantlar çoğu zaman yöre sakinleri için pazara erişimin ilk adımlarını oluşturur.

Saha çalışmaları esnasında katılım sağlanan 23 festivalde benzer manzaralarla karşılaşılmıştır. Yöre sakinleri ürettikleri hediyelik eşyalar, yöresel mutfağa ait gıda ürünleri, yöresel giyim kuşam ürünleri, el sanatları vb. ürünleri festival alanında kurulan pazara taşımışlardır (Fotoğraf 2). Pazarlarda satılan ürünler yere özgü olup, bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Ege Bölgesi'nde bu ürünler yoğunlukla, zeytin, incir, sucuk, kavun, karpuz ve yöreye özgü el dokumalardan oluşurken, Karadeniz Bölgesi'nde; peynir, bal, elma, armut, yöreye özgü hediyelik eşyalar ve el dokumalarından oluşmaktadır. Ayrıca festival boyunca yöre sakinleri ve katılımcılar arasında sosyal bağlar kurulmakta, bu bağlar daha sonra ticari ağlar olarak gelişebilmektedir.

Fotoğraf 2.

Festival Alanlarında Kurulan Stantlardan Görünümler A) Kafkasör boğa güreşi festivali B) Ersis (Kılıçkaya) boğa güreşi festivali C) Bayır (Mentesşe) boğa güreşi festivalinde D) Karagöl yaylası boğa güreşleri

Festivallerin geniş kitlelere hitap etmesi ve yarattığı nüfus hareketi yerel işletmeler için fırsat olmaktadır. Ege Bölgesi'nde festivallerin günübirlik planlaması dolayısı ile bu etki daha sınırlı olsa da Karadeniz Bölgesi'nde 2 ila 5 gün süren festivaller hafta boyunca işletmelere gelir sağlamaktadır. Festival alanının yakın çevresinde market, manav, restoran, tuhafiye vb. işletmeler yok satarken konaklama tesislerinde de yer bulmak pek mümkün olmamaktadır. Bu durum festival takvimi boyunca yaşanmakta, yöre esnafı süreç boyunca önemli ölçüde gelir elde etmektedir.

Festivallerin işletmelere sağladığı diğer katkıları ise festival alanına yakın kurulan pazar alanında stant açmak ve işletmelerin reklamını yapmak oluşturmaktadır. Bu noktada işletmeler ürünlerini festival alanına taşımakta ve alanda hazır bulunan tüketici kitlesine daha yüksek kar getirisi ile pazarlayabilmektedir. İşletmelerin reklamını yapmak sadece ürünü talep eden müşterilerin deneyimleriyle sınırlı kalmamakta, işletme sahipleri festival sonrasında da seyircilerin hafızasında yer edinebilmek adına güreş alanında billboardlara reklam vermektedir. Ayrıca sponsor oldukları boğalar alana çıkarken işletmenin ismini taşıyan giyimiyle çıkmakta ve sunucu tarafından sponsor ismi anons edilmektedir. Boğa güreşi festivallerinin yerel işletmelere sağladığı katkılara dair katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

Şimdi bu hobi amaçlı yapılıyor, para amaçlı değil ama güreşmeyeni de götürüyoruz ekonomiye katıyoruz. Kestiriyorsun sana faydası oluyor, et üretimine katkısı oluyor (K44, Konum 6).

Özellikle yöre esnafı için çok büyük önemi var, yine insanların bir arada bulunup sosyalleşmeleri, yeni arkadaşlıklar ve dostluklar edinmesi açısından oldukça önemli. Ayrıca bu etkinlikler köy halkına günlük eğlence gibi, deşarj ediyor (K46, Konum 19).

Benim yaşadığım köyün nüfusu 1800, ben burada yılda iki güreş yapıyorum, tüm esnaf bundan faydalanıyor. Dışardan gelen insanlar buranın tarihi güzelliklerini görüyor, memleketimizi tanıtıyor (K48, Konum 18).

İnsanlar boğa güreşinin deve güreşi kadar ilgi görmeyeceği düşünülüyordu, 1500 bilet sattık, biletsiz girenlerin toplamıyla 4500 kişi katıldı. Artvin'den dahi izlemeye gelenler oldu. Geçen sene güreş zarar etti, kendi bütçemizden karşıladık. Bu sene yapmayı düşünmüyorduk ancak halkın beklentisi doğrultusunda zarar etmesine rağmen yapma kararı aldık. İnsanlar için deşarj olma etkinliği, ayrıca geçen sene katılımcıların yaklaşık iki bine yakını ilçe dışından geldi. Atıyorum marketten ekmek alıyor, lokantadan yemek yiyor, büfeden içecek alıyor, esnafta kazandığı için böyle bir etkinliğin olmasına katkı sağlıyor (K49, Konum 23).

Çamköy'e ortalama 5 bin kişi gelmiştir, kahvelerimize, lokantalarımıza bakkallara çok faydası oluyor, çok büyük bir girdi oluyor (K52, Konum 23).

İnsanlar festival alanına bir hafta on gün öncesinden geliyor, konaklama buradan, yiyecek içecek buradan sağlanıyor, yöre esnafının on gün içerisinde cirosu fark edilir derecede artıyor. Esnafta kazandığı için bize festival yapalım diye destek veriyor (K53, Konum 20).

Esnaflardan, iş adamlarından topladığımız paralar karşılığında sponsorların reklamını yapıyoruz. İş insanlarına katkı sağlıyor, ondan sonra bizim en az dışardan 1000 misafirimiz var, otelde kalacak, restoranda yemek yiyecek, yoldan çilek alacak, sahayı ihaleyle veriyoruz, işi alan kazanıyor, afiş yaptırıyoruz matbaacı kazanıyor, poşu yaptırıyoruz tekstilci kazanıyor, birçok sektörü zincirleme olumlu etkiliyor (K54, Konum 19).

İspir'de bu güreşler üç gün oluyor, 10-20 bin insan geliyor, buranın ekonomisi çok ciddi hareketleniyor. Ayrıca burada güreşen boğalar değer kazanıyor. Aydın, Muğla'ya 3 katına satılıyor (K55, Konum 19).

Boğa Güreşi Festivallerinin Katılımcı Görüşlerine Göre Analizi

Festivaller gibi geniş katılımlı etkinliklerde; katılımcıların kimlerden oluştuğu, hangi motivasyonla katıldığı, beklentilerinin ne kadar karşılandığı gibi parametrelerin bilinmesi planlayıcılara gelecekte daha geniş kitleye hitap eden daha başarılı festivaller düzenleme konusunda önemli katkı sağlamaktadır (Baker ve Draper, 2013; Beckman ve Shu, 2021). Sonuç olarak, festival organizatörlerinin sonraki etkinliklerin planlanması, pazarlanması ve yönetilmesinde başarılarını garanti altına almak için festival türlerini ve katılımcı profillerini daha iyi anlamalarına yönelik artan bir ihtiyaç doğmuştur (Grunwell, S. S., Ha, I. "Steve," ve Martin, 2008). Bu kapsamda boğa güreşi festivalleri ve katılımcıların festivallere yönelik algısı incelenmiştir.

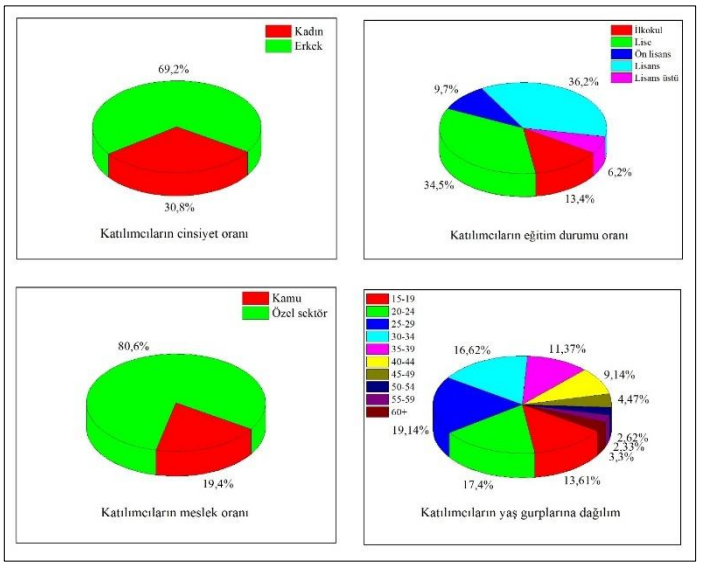
Festival Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Boğa güreşi festivalleri katılımcılarının demografik özellikleri analiz edildiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Festival katılımcıları çeşitli yaş gruplarından oluşmakta, bu gruplar içerisinde 20-24 yaş grubu (%17,9), 24-29 yaş grubu (%19,7) ve 30-34 yaş grubu (%17,1) yoğunluk kazanmaktadır (Şekil 4). Aktif nüfusun ilk kademelerinden 30 yaşına kadar yaş ile festivallere katılım arasında doğru orantı varken 30 yaşından sonra festivallere katılım ile yaş arasında ters orantı görülmektedir.

Festival katılımcılarını cinsiyet değişkeni üzerinden incelendiğinde katılımcıların %30,8'i kadınlardan, %69,2'si ise erkeklerden oluşmaktadır. Erkeklerin festivallere katılma eğilimi kadınlara oranla oldukça yüksektir. Bu oranlar bölge bazında analiz yapıldığında değişiklik göstermektedir. Kadınların festivallere katılma oranı Ege

Bölgesi'nde %36'1'e çıkarken, Karadeniz Bölgesi'nde ise %26,4'e düşmektedir (Şekil 2). Ege Bölgesi'nin ortalamanın üstünde Karadeniz Bölgesi'nin ise altında olmasının toplumsal yapıdan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Şekil 2.
Katılımcıların Demografik Özellikleri

Festival katılımcılarının eğitim durumu incelendiğinde her eğitim düzeyinde insanın festivalleri eğlence unsuru olarak tercih ettiği görülmektedir. Festival katılımcılarının üçte ikisinden fazlası lisans (36,2) ve lise (%34,5) mezunlarından oluşmaktadır (Şekil 2). Kırsal yaşamdan beslenerek ortaya çıkan bir etkinliğin eğitim düzeyi yüksek insanlar tarafından tercih edilmesi ilginç bulunmakla birlikte sevindiricidir.

Festival katılımcılarının mesleklere dağılımı incelendiğinde hemen her meslek grubundan festivallere katılım sağlandığı gözlemlenmiştir. Anket formunda bu soruya verilen cevaplar 48 farklı meslek grubu altında toplanmıştır. Mevcut meslek gruplarının veri kirliliği yaratmaması adına kamu ve özel sektör olarak iki grup altında toplanması kararlaştırılmıştır. Yeni veri setine göre festival katılımcılarının meslek gruplarına dağılımı incelendiğinde %19,4'ü kamu, %80,6'sı özel sektörde istihdam edilmektedir (Şekil 4). Toplam içerisinde en yüksek paya sahip beş meslek grubu; memur %14,5, işçi %13,6, çiftçi 8,8, öğretmen %7,3, mühendis %4,9'unu oluşturmaktadır.

Katılımcıların Kalış Süresine Göre Niteliği ve Cinsiyet Değişkenine Göre Kalış Süresi

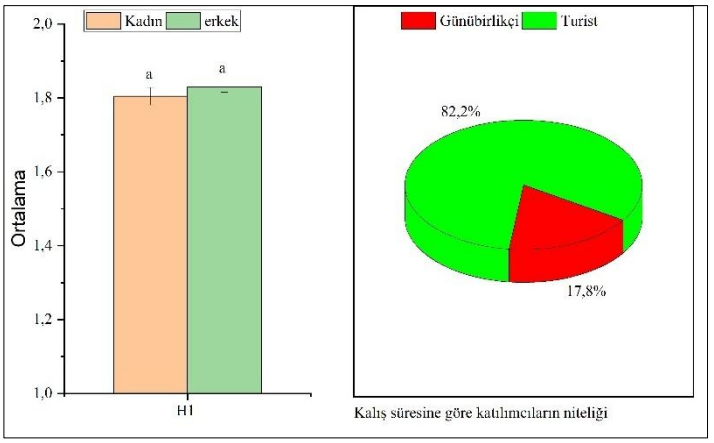
Kalış süresine göre katılımcıların analiz edilme nedeni festival katılımcılarının ne kadarının turist ne kadarının ise günübirlikçi olduğunu ortaya koymaktır. Hedeflenen sonuca ulaşabilmek için katılımcılar, ilgili maddeye verdiği cevaplar doğrultusunda bir günden az ve bir günden fazla kalanlar şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Yeni oluşturulan gruplar analiz edildiğinde festival katılımcılarının %17,8'inin bir günden daha az, %82,2'sinin ise bir günden daha uzun kaldığı tespit edilmiştir. Kalış sürelerine göre festival katılımcılarının %17,8'i günübirlikçi, %82,2'si ise turist olarak nitelendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır (Şekil 3).

Katılımcıların kalış süresinin cinsiyete göre değişiklik gösterebileceği düşünülmüş, kabul göreceği düşünülen varsayım aşağıdaki hipotez üzerinden test edilmiştir:

H1: Katılımcıların cinsiyeti ile kalış süresi arasında anlamlı bir fark vardır.

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre kalış süresi arasındaki ilişki test edilmiş, test sonuçlarına (Mann-Whitney U) göre gruplar arasında fark olmadığı ortaya çıkmıştır (H3 için *p*=,340>,05). Bu durum grup ortalamalarına bakıldığında açıkça görülmektedir. Kadınların grup ortalaması 1,8043, erkeklerin grup ortalaması ise 1,8304 olarak bulunmuştur. Veri setinde bir günden az olan kalış süresi 1 ile, bir günden fazla olan kalış süresi ise 2 ile kodlanmıştır. Kadınlar ile erkekler kalış süresi bakımından benzerlik göstermekte olup her iki grubun ortalaması da 2'ye çok yakın değer almıştır (Şekil 3).

Şekil 3.
Katılımcıların Kalış Süresine Göre Analizi

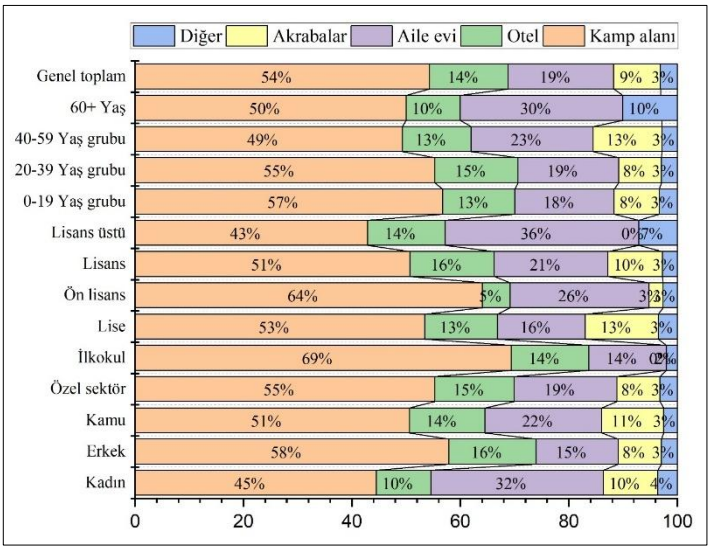
Katılımcıların Konaklama Tercihleri

Katılımcıların konaklama tercihleri cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve meslek grubuna göre analiz edilmiştir. Katılımcılarının %54'ü festival kamp alanında, %14'ü otelde, %19'u aile evinde, %9'u akrabalarında konaklamaktadır. Cinsiyet değişkenine göre konaklama tercihlerine bakıldığında yine ilk sırada festival kamp alanı yer almakta ancak kadınların konaklamak için festival kamp alanını tercih etme oranı hem genel ortalamanın altında (genel ortalama %54, kadınların ortalaması %45) hem de erkeklere oranla daha düşüktür (erkekler %58, kadınlar %45). Kadınların konaklamak için akraba ve aile evini tercih etme oranı toplam %42 olup, hem genel ortalamadan (%28) hem de erkeklerin oranından (%23) yüksektir (Şekil 4). Bu oranlar kadınların festivalleri aile ve akraba ziyaretleri için fırsat

olarak gördüğünü düşündürmektedir.

Yaş grupları değişkenine göre konaklama tercihleri incelendiğinde yine festival kamp alanı her yaş grubunda ilk sırada yer almaktadır. Alt yaş gruplarında (0-19 ve 20-39) festival kamp alanı tercihi aynı parametreye göre genel ortalamanın üstünde (genel ortalama %54, 0-19 yaş grubu %57, 20-39 yaş grubu %5), üst yaş gruplarında ise (40-59 ve 60+) genel ortalamanın altında yer almaktadır (genel ortalama %54, 40-59 yaş grubu %49, 60+ yaş grubu %50). Bu oranlar ileri yaş gruplarında konaklamak için daha konforlu alanları tercih etme eğilimi olduğunu düşündürmektedir (Şekil 4).

Şekil 4.
Seçilmiş Parametrelere Göre Katılımcıların Konaklama Tercihleri

Not: Yüzde oranları yazdırılırken küsuratlar program tarafından yuvarlandığı için ±%2'lik fark oluşabilmektedir.

Eğitim durumu değişkenine göre konaklama tercihlerine bakıldığında festival kamp alanının konaklamak için daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Lisans ve lisans üstü düzeyinde festival kamp alanı tercihi genel ortalamanın altında (genel ortalama %54), lisans %51, lisans üstü %43 iken, ilkokul ve ön lisans düzeyinde genel ortalamanın üstündedir (genel ortalama %54, ilk okul %69, ön lisans %64). Lisans ve lisans üstü eğitim düzeyine sahip katılımcıların konaklama tercihinde aile evi ve otel aynı parametrelere göre genel ortalamanın üstünde (genel ortalama %33, lisans üstü %50, lisans %37) yer almaktadır (Şekil 4). Eldeki verilere göre eğitim düzeyi yükseldikçe konaklamak için konfor alanı tercihinin ön plana çıktığı düşünülmektedir.

Mesleklere göre konaklama tercihleri incelendiğinde hem kamu hem de özel sektörde ilk sırada festival kamp alanı (kamu %51, özel sektör %55) yer almakta, onu; aile evi (kamu %22, özel sektör %19), otel (kamu %14, özel sektör %15) ve akraba evi (kamu %11, özel sektör %8) tercihleri takip etmektedir. Meslek gruplarının konaklama tercihleri tüm gruplarda az bir fark ile genel ortalama ile benzerlik göstermektedir (Şekil 4).

Katılımcıların konaklama tercihlerinde festival kamp alanı tercihinin ilk sırada yer almasında hiç şüphesiz bu soruyu yöre dışından gelen katılımcıların cevaplamasının istenmesi etkili olmuştur. Ege kültür bölgesinde festivallerin günübirlik planlanması ve festival katılımcılarının yoğunlukla yakın çevreden gelenlerden oluşması nedeniyle konaklama ihtiyacı oldukça düşüktür. Ancak Doğu Karadeniz kültür bölgesinde durum farklıdır. Bu bölgede düzenlenen festivaller hem dışardan çok fazla turist çekmekte hem de festivaller iki gün, üç gün hatta beş günü bulacak şekilde uzun süreli organize edildiği için konaklamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu Karadeniz Bölgesi'nin eşsiz doğal manzarası olunca insanların konaklamak için kamp alanlarını tercih etmesi yadırganmamalıdır. Özellikle yayla ya da yaylaya yakın üst zonlarda kurulan festival alanları kampçılık için büyük ilgi görmektedir. Kamp için en çok ilgi çeken festival alanlarını Kılıçkaya (Ersis veya Marant olarak da bilinir) ve Kafkasör festivalleri oluşturmakta ancak burada Ersis festivali ayrı bir önem taşımaktadır. Ersis mahallesinin ismiyle anılan yaylasında kurulan festival alanı boğa güreşlerini fırsat bilen binlerce kampçıyı ağırlamaktadır. Destinasyonun doğal manzarası önemli bir çekicilik oluşturmakta ve festival döneminde burası adeta bir çadır kente dönüşmektedir (Fotoğraf 3). Benzer bir manzaraya Karadeniz Bölgesi dışında sadece Bursa'da rastlanmıştır. Bu ilde düzenlenen Türkiye şampiyonasının yer seçimi için Karadenizlilerin manzara ve doğa sevgisi ön plana çıkmış, Bursa'nın en turistik yaylalarından biri olan Kocayayla tercih edilmiştir. Pazar günü düzenlenecek festivale katılımcılar cuma akşamından kamp kurup doğa ve manzaranın keyfini çıkararak boğa güreşlerini beklemektedir.

Fotoğraf 3.
Kamp İçin Yoğun Şekilde Tercih Edilen Ersis (Marant) Boğa Güreşi Festival Alanı

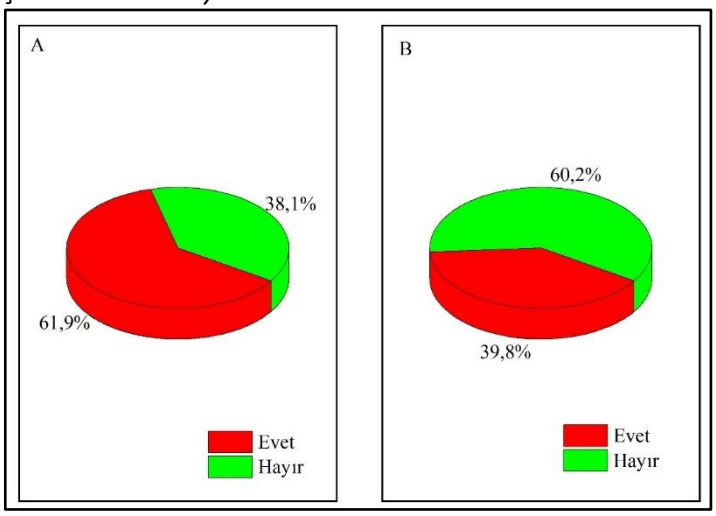

Katılımcıların Tatil Tercihlerinde Boğa Güreşi Festivallerinin Yeri

Boğa güreşi festivalleri katılımcılarının tatil tercihleri incelendiğinde katılımcıların %61,9'u tatillerini tamamen boğa güreşi festivallerine göre planladıkları, %38'1'ise mevcut tatil planlarını boğa güreşi festivalleri ile zenginleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Şekil 5A). Katılımcılarının %60,2'si sadece festival izlemek için tatil planı yaparken %39,8'i festival sonrasında yakın çevrede yer alan diğer turistik çekicilikleri ziyaret etmektedir (Şekil 5B).

Şekil 5.

A: Festival Katılımcılarının Tatil Tercihlerinde Boğa Güreşi Festivallerinin Yeri. B: Katılımcıların Festival Sonrası Diğer Çekicilikleri Deneyim Etme Oranı

Boğa güreşi festival katılımcılarının %61,9'u tatilini boğa güreşi festivallerine göre planlıyor ancak sadece %39,8'i festival sonrasında çevredeki turistik çekicilikleri de ziyaret etmeye zaman ayırdığı dikkat çekmektedir (Şekil 6). Katılımcıların %82,2'sinin kalış süresinin bir günden daha uzun (turist) olmasına rağmen büyük çoğunluğu (%60,2) sadece festival izleyicisi olarak nitelendirilebilir.

Şekil 6.

Katılımcıların Festival Sonrası Gezi Programında Yer Alan Çekicilikler

Katılımcıların Boğa Güreşi Festivallerinin Düzenlediği Destinasyonun İmkanlarına Yönelik Tutumları

Bir turistik çekiciliğin ilgi görmesini, tavsiye edilmesini ve tekrar ziyaret edilmesini belirleyen faktörler, beklentileri karşılaması ve arzu edilen imkanları sunmasıdır. Turistlerin destinasyona yönelik beklentileri turizm türüne (sağlık turizmi katılımcıları ile festival turizmi katılımcıları farklı beklentilere sahip olacaktır) göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda boğa güreşi festivali katılımcılarının destinasyona yönelik beklentileri aşağıdaki parametrelere göre değerlendirilecektir (Tablo 5).

Tablo 5.

Katılımcıların Festival Alanlarının Yeterliliklerine Dair Maddelere Verdikleri Cevapların Dağılımları

Madde	1	2	3	4	5
Festival alanına ulaşım yollarını bakımlı buluyorum	%16,2	%12,1,	%21,6	%24,2	%25,9
Festival alanında yiyecek, içecek hizmetlerini yeterli buluyorum	%12,5	%12,8	%23,2	%25,4	%26,1
Festival alanı ve çevresindeki konaklama imkânlarını yeterli buluyorum	%18,1	%16,1	%24,8	%19,7	%21,3
Festival alanının seyirci kapasitesini yeterli buluyorum	%10,5	%9,2	%17,7	%29,2	%33,4
Festival güreş alanının kapasitesini yeterli buluyorum	%11,1	%10,6	%17,7	%27,5	%33,1
Festival park alanını yeterli buluyorum	%14,4	%15,2	%19,4	%22,6	%28,4
Festival alanı lavabo imkanlarını yeterli buluyorum	%27,9	%16,1	%22,2	%16,3	%17,5
Festival alanı lavabolarını hijyenik buluyorum	%35,9	%20,6	%19,4	%11,4	%12,7

Not: Tabloda: 1 kesinlikle katılmıyorum, 2 katılmıyorum, 3 ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4 katılıyorum, 5 kesinlikle katılıyorum, şeklinde kodlanmıştır.

Festival alanına ulaşımı sağlayan yolların standardı güvenli ve konforlu bir seyahat için önem taşımaktadır. Kolay erişilebilirlik tercih edilme motivasyonunu etkilemektedir. Bu bağlamda boğa güreşi festival alanlarına ulaşım konusunda katılımcıların görüşleri incelendiğinde %50,1'i ulaşım yollarını bakımlı bulurken, %28,3'ü yol bakımlarını yeterli bulmamaktadır. Festivallerin yapıldığı kültür bölgesine göre yol bakımlarına verilen cevap dağılımı incelendiğinde Ege kültür bölgesinde festival ulaşım yollarını bakımlı bulmayanların oranı %23,2 iken, Karadeniz kültür bölgesinde bu oran %33'6'ya yükselmektedir (Tablo 5). Bu durumun ortaya çıkmasında Ege kültür bölgesi ve Karadeniz kültür bölgesinde festivallerin ortaya çıkış teorilerinin yer seçimine yansımasının etkili olduğu düşünülmektedir. Zira Ege kültür bölgesinde tarım kültürüne bağlı olarak ortaya çıkan festivaller için kolay ulaşılabilen tarım alanları, yaylacılık kültürünün etkili olduğu Doğu Karadeniz kültür bölgesinde ise yayla ya da yaylaya yakın düzlüklerin tercih edildiği yapılan saha çalışmalarında da gözlemlenmiştir (şehir yerleşmelerinde bulunan modern festival alanları hariç tutulursa). Bu nedenle Doğu Karadeniz kültür bölgesinde yol standartları Ege kültür bölgesine oranla daha düşüktür. Hatta festival yollarının çoğu asfalt olmayıp trafik tek şeritten sağlanmaktadır. Bu durum bölgenin yol koşunlarına aşina olmayan yöre dışı katılımcılar için handikap oluşturmaktadır. Festival alanlarının park alanlarında durum ulaşım yollarına oranla nispeten daha iyidir. Katılımcıların %51'festival park alanlarını yeterli bulmaktadır. Her ne kadar katılımcıların yarıdan fazlası yol bakımlarını ve park alanlarını yeterli bulsa da yol standartları ve park alanı kapasitesinin beklentilerin çok altında olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Festival alanlarının değerlendirildiği parametreler içerisinde beklentiye en çok cevap veren parametreleri festival güreş alanı boyutu ve festival alanı seyirci kapasitesi oluşturmaktadır. Katılımcıların %60,6'sı güreş alanı boyutunu, %62,6'sı ise tribünlerin seyirci kapasitesini yeterli bulmaktadır (Tablo 5). Festival alanları güreş alanı ve seyirci kapasitesi açısından yeterli olsa da birkaç festival alanı dışında tribünlerin üstünün açık olması seyircilerin hava koşullarından (yağmur, güneş, rüzgâr vb.) olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Tribünlerin katılımcıların konforunu sağlayacak şekilde dizayn edilmesi turistlerin festival alanında daha uzun zaman geçirmesi açısından önem arz etmektedir.

Festival alanlarının konaklama imkanları değerlendirildiğinde katılımcıların sadece %41'i konaklama hizmetlerini yeterli bulmaktadır. Bu oran Karadeniz kültür bölgesinde %39,6 ile ortalamanın (%41) da altına düşmektedir (Tablo 5). Ege kültür bölgesinde festivaller günübirlik düzenlediği için konaklama sorunu aşırı hissedilmese de Doğu Karadeniz kültür bölgesinde bir günden uzun planlanması konaklama sorununun daha yoğun hissedilmesine neden olmaktadır. Festival takvimi boyunca tüm kamu misafirhaneleri dolu iken otellerde de hem yer bulunamamakta bulunan rezervasyonlar ise yüksek fiyatlara pazarlanmaktadır. Ege kültür bölgesinde de benzer sorunlar yaşansa da özellikle Karadeniz kültür bölgesinde konaklama çözüm bekleyen önemli bir sorundur.

Festival alanlarının yiyecek içecek hizmetleri değerlendirildiğinde katılımcıların %51'5'i bu hizmetleri yeterli bulmaktadır. Doğu Karadeniz kültür bölgesinde bu oran %53,8 iken, Ege kültür bölgesinde %49,4'e düşmektedir (Tablo 5). Bu durum saha gözlemlerinde de deneyim edilmiştir. Karadeniz kültür bölgesinde festival alanlarında yiyecek içecek hizmetleri çok daha kapsamlı bir şekilde verilirken ege kültür bölgesinde festivaller ailecek mangal yakılacak etkinlikler olarak görüldüğü için yiyecek içecek hizmetleri daha sınırlıdır.

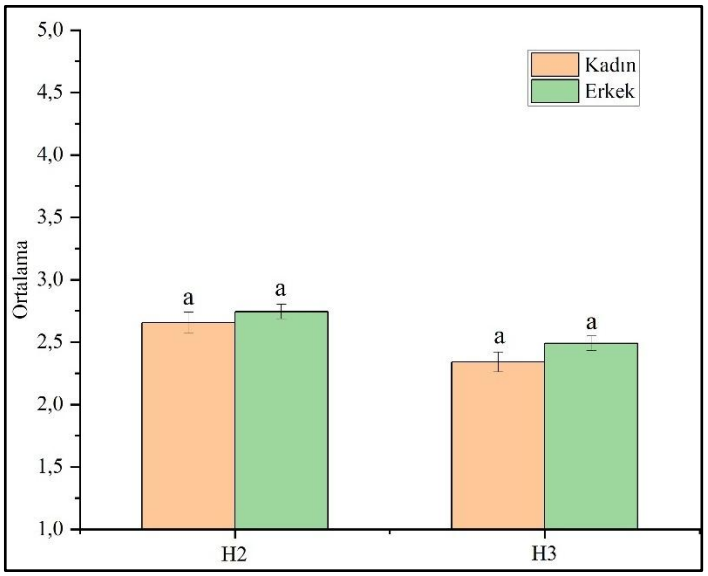
Katılımcıların festival alanlarının lavabo imkanları ve hijyen koşullarına verdikleri cevapların dağılımları ise oldukça manidardır. Katılımcıların sadece %33,8'i lavabo imkanlarını yeterli bulurken, %24,1'i lavaboları hijyenik bulmaktadır (Tablo 5). Hiç şüphesiz festival alanlarının beklentileri en az karışlayan imkanlarını bu parametreler oluşturmaktadır. Bu iki parametrenin cinsiyete göre farklılık arz edip etmediğini sorgulamak için aşağıdaki hipotezler kurulmuş ve test edilmiştir:

H4: Katılımcıların cinsiyeti ile lavabo imkanlarına yönelik algısı arasında fark vardır.

H5: Katılımcıların cinsiyeti hijyen beklentisine yönelik algısı arasında fark vardır.

Konuya dair katılımcıların cinsiyet değişkenine göre tutumları test edilmiş, test sonuçlarına (Mann-Whitney U) göre gruplar arasında fark olmadığı ortaya çıkmıştır (H4 için p=,053>,05, H5 için p=,227>,05). Aynı maddeye verilen cevaplarda grupların ortalaması birbirine yakın olup istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur. Kadınlarla, erkeklerin lavabo imkanları ve hijyen koşullarına yönelik algısı arsında fark yoktur. Her iki cins içinde lavabo imkanları ve hijyen koşulları benzer düzeyde beklentileri karşılamaktan uzaktır (Şekil 7).

Şekil 7.
Katılımcıların Cinsiyetine Göre Lavabo İmkanları ve Hijyen Beklentisi

Tartışma

Festivaller turistik çekiciliklere duygusal ruh kazandıran (Giritlioğlu vd., 2015), bir kültür turizmi çeşididir (Erdem vd., 2018). Yere özgü etkinlikler olup (Dalgın vd., 2016; Erdem vd., 2018; Özer ve Çavuşoğlu, 2014) destinasyonun gelişmesine önemli katkılar sağlar. Boğa güreşi festivalleri kitleleri birbirine bağlayan, önemli sosyoekonomik çıktıları olan bir etkinliktir. Katılımcılar için yerel kültürü deneyim etme (Ossowska vd., 2023), bir gruba ait olma (Dalgın vd., 2016), yöresel ürünleri tatma (Ossowska vd., 2023), sosyalleşme (Hadrovic, 2022), günlük hayatın stresini atma vb. imkanlar sunmuştur. Yerel halk ve katılımcıların etkileşimini (Dalgın vd., 2016; Özer ve Çavuşoğlu, 2014), sağlayarak düzenlendiği destinasyonun sınırlarını aşan sosyal ağlar kurulmasına katkı sağlamaktadır (Hadrovic, 2022). Yöre sakinlerinin gündelik hayatına renk katmaktadır (Süslü vd., 2019). Farklı yaşam tarzları ve kültürleri tanımaya imkân sağlamaktadır (Özgürel vd., 2015). Yerel kimliğin korunmasına katkı sağlamakta ve yerel değerlere bağlılığı artırmaktadır (Giritlioğlu vd., 2015). Birlikte çalışma ve dayanışma kültürü oluşturmaktadır (Chiteyi, 2023). Organize etme ve yönetim becerilerini geliştirme fırsatı sunmaktadır (Özgürel vd., 2015). Boğa güreşi festivalleri oluşturduğu bu kazanımlarla özelde bireysel ve toplumsal gelişmeye katkı sağlarken genelde sosyal kalkınmaya zemin oluşturur (Gursoy, vd., 2004; Ossowska vd., 2023).

Boğa güreşi festivalleri binlerce ziyaretçiyi çekerek düzenlendiği destinasyon için önemli fırsatlar oluşturmaktadır (Dalgın vd., 2016). Katılımcılar konaklama, yeme içme ve alışveriş yapmak için yerel işletmeleri tercih etmekte, bu durum festival süresi boyunca esnafın gelir elde etmesini sağlamaktadır (Ossowska vd., 2023). Ayrıca festival alanı çevresine kurulan açık hava pazarları yöresel ürünlerin pazarlanmasına imkân sağlamaktadır. Kırsal nüfusun pazara ulaşımın ilk adımını oluşturan bu durum aynı zamanda gelirin tabana yayılması adına da önem taşımaktadır (Süslü vd., 2019). Festivallerin oluşturduğu bir diğer fırsat ise yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasıdır (Erdem vd., 2018; Özgürel vd., 2015). Zira boğa güreşleri ile boğa bakıcılığı diye bir meslek ortaya çıkmış, sektör dışından boğa severler satın aldıkları boğaları ücret karşılığında baktırma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca boğa yetiştirme sürecinde ihtiyaç duyulan spor melezlemelerinin üretimi için girişimler başlamış, halı, kilim ya da tişörtlere boğa resim ve fotoğraflarını basan işletmeler kurulmuş, boğa giydirme de kullanılan süs eşyaları üreten el işçileri ortaya çıkmıştır. Bu durum kırsal işsizliğin azaltılması adına önemli bir fırsat yaratmıştır. Geçmişte gelir elde etme amacı gütmeyen (Süslü ve Eryılmaz, 2019) festivaller ticarileşerek (Cohen, 2014; Klien, 2011; Kogiso, 2022) günümüzde yerel ve bölgesel kalkınma için önemli bir aktör olmuştur (Özgürel vd., 2015).

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de boğa güreşleri, geleneksel kırsal yaşam kültüründen beslenerek ortaya çıkmış, zamanla geniş kitlelerin ilgisini çeken devasa festivallere dönüşmüştür. Günümüzde Türkiye'nin beş coğrafi bölgesinde (Karadeniz, Ege, Akdeniz, Marmara ve Doğu Anadolu) ve dokuz ilinde (Artvin, Rize, Erzurum, Aydın, Muğla, Denizli, İzmir, Antalya ve Bursa) yılda 60'tan fazla boğa güreşi festivali düzenlenmektedir. Festivaller düzenlendiği destinasyonlara binlerce katılımcı çekmekte ve sosyoekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

Ancak festivallerin sürdürülebilirliği ve katılımcı memnuniyetinin artırılması için destinasyonların fiziksel ve organizasyonel açıdan geliştirilmesi gerekmektedir. Sahadan toplanan veriler katılımcıların festival alanlarının yeterliliklerinden oluşan maddelere verdikleri puanların düşük olduğunu göstermektedir. Bu noktada festival düzenlenen destinasyonlarda konaklama ihtiyaçlarının giderilmesi ve yol standartlarının yükseltilmesi gerekmektedir. Festival alanlarında ise lavabo imkanları ve hijyen şartları başta olmak üzere yiyecek içecek hizmetleri iyileştirilmeli, tribünlerin üstünün seyircileri hava koşullarının olumsuzluklarında koruyacak şekilde kapatılması gerekmektedir. Festival alanlarının çevre düzenlemesi yapılmalı ve turistlerin ziyaret edebilecekleri boğa güreşi kültürüne dair eserleri içeren (boğa yetiştirmede kullanılan araç gereçler, şampiyon boğaların balmumu heykeli, kupalar vb.) mini müzeler yapılmalıdır.

Boğa güreşi festivallerini daha geniş kitlelere ulaştırmak için festival takvimi sezon başlamadan belirlenmeli ve aynı kültür bölgesinde etkinlik tarihi çakışan festivaller için takvim revize edilmelidir. Zira aynı kültür bölgesinde hatta aynı ilde festival takviminin çakıştığı olmaktadır. Bu durum

seyircileri iki festivalden birini tercih etmek zorunda bırakırken festivallerin ise beklenen ilgiyi görmesinin önüne geçmektedir. Bu nedenle boğa güreşi takvimi sezon başlamadan belirlenmeli ve boğa güreşleri için bir web sitesi oluşturularak paylaşılmalı, bu paylaşım yerel yönetimlerin web sitelerine de eklenmelidir. Ayrıca takvimin ve boğa güreşlerinin tanıtımı için sosyal medya platformları (YouTube, Instagram, Twitter vb.) ve TV kanallarına reklam alınmalıdır. Boğa güreşi festivallerinin daha geniş kitlelere ulaşması adına sosyal medya kanallarında yapılan yayınlar televizyon kanallarında da aynı hassasiyetle yapılmalıdır.

Boğa güreşi festivallerinin yerel ve bölgesel kalkınmanın aktörü olarak taşıdığı potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Kültür Turizm Bakanlığı ve bölgesel kalkınma ajanslarının festivallerin organize edilmesi için gereken desteği vermelidir. Boğa güreşi festivalleri somut olmayan kültürel miras listesine alınmalı ve Artvin boğa güreşi şehri ilan edilmelidir. Ayrıca boğa güreşleri için federasyon kurulmalardır. Böylece boğa güreşlerinin organize edilmesi için düzenli ödenek oluşturlabilir ve boğa güreşlerinin profesyonel şekilde sportifleşmesi sağlanabilir.

Etik Komite Onayı: Çalışmanın yöntemine ilişkin etik kurul onayı Akdeniz Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 28.07.2022 tarihli 273 sayılı kararı ile alınmıştır.
Katılımcı Onamı: Katılımcılar anket ve görüşme sorularını gönüllü olarak cevaplamıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Yazar Katkıları: Fikir-SA; Tasarım-SA-İB; Denetleme-İB; Kaynaklar-SA; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-SA; Analiz ve/ veya Yorum-SA*; Literatür Taraması-SA; Yazıyı Yazan-SA; Eleştirel İnceleme-İB*
Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.
Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Yapay Zeka Kullanımı: Bu çalışma hazırlanırken yapay zeka destekli herhangi bir araç veya yazılım kullanılmamıştır.

Ethics Committee Approval: Ethical approval for the methodology of this study was obtained from the Akdeniz University Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee with the decision dated July 28, 2022, and numbered 273.
Informed Consent: The participants voluntarily responded to the survey and interview questions.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Author Contributions: Concept -SA; Design-SA-İB; Supervision-İB; Resources-SA; Data Collection and/or Processing-SA; Analysis and/or Interpretation-SA; Literature Search-SA*; Writing Manuscript-SA; Critical Review-İB
Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.
Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.
Use of Artificial Intelligence: No AI-powered tools or software were used in the preparation of this study.

Kaynaklar

Akalın, M. (2015). *Anket: örnek açıklamalarıyla sosyal bilimlerde araştırma tekniği*. Seçkin.

Arastaman, G., Fidan, İ. Ö., & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenirlik: kuramsal bir inceleme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(1), 37–75.

Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 395–407.

Attanasi, G., Casoria, F., Centorrino, S., & Urso, G. (2013). Cultural investment, local development and instantaneous social capital: a case study of a gathering festival in the South of Italy. *The Journal of Socio-Economics*, *47*, 228–247.

Baker, K. L., & Draper, J. (2013). Importance–performance analysis of the attributes of a cultural festival. *Journal of Convention & Event Tourism*, *14*(2), 104–123. https://doi.org/10.1080/15470148.2013.783772

Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(42), 1–21.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *9*(1), 23–28.

Beckman, E., & Shu, F. (2021). The experience of the festivalscape at a craft beer and food festival: the moderating effect of gender. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events, 16*(2), 187–206. https://doi.org/10.1080/19407963.2021.2004417.

Bulut, İ & Özoğul, B. (2018). *Türkiye' de alternatif turizm açısından turizm takviminingerekliliği*. II. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi, 7-08 Aralık 2018, Antalya, Türkiye, 791-808.

Chiteyi, L. I., Lusambili, K. M., & Ochieng, A. L. (2023). *A history of the Isukha-Idakho bullfighting in Western Kenya*.

Cohen, E. (2014). Bullfighting and tourism. *Tourism Analysis*, *19*(5), 545–556.

Creswell, J. W. (1999). *Mixed-method research: Introduction and application*. In Handbook of Educational Policy. Academic Press.

Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (3rd ed.).* Sage Publications.

Dalgın, T., Atak, O., & Çeken, H. (2016). Festivallerin bir kırsal turizm çekiciliği olarak önemi. *Journal of International Social Research*, *9*(47).

Düşmezkalender, E., Özdemir, C., & Yolal, M. (2019). A study on perceived socio-economic impacts of cultural festival on local residents' participation: Kafkasör Culture Tourism and Art Festival. *Turizm Akademik*

Dergisi, *6*(1), 121–130.

Erdem, Ö., Mızrak, M., & Aratoğlu, C. (2018). Festivallerin bölge turizmine katkıları ve sürdürülebilirliği: Uluslararası Mengen Aşçılık ve Turizm Festivali örneği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *6*(1), 228–245.

Erdoğan, Y., Bayram, S., & Deniz, L. (2007). Web tabanlı öğretim tutum ölçeği: açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *4*(2), 1–14.

Erkorkmaz, Ü., Etikan, İ., Demir, O., Özdamar, K., & Sanisoğlu, S. Y. (2013). Doğrulayıcı faktör analizi ve uyum indeksleri. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, *33*(1), 210–223.

Getz, D. (2004). *Event management and event tourism*. University of Calgary Press.

Giritlioğlu, İ., Olcay, A., & Özekici, Y. K. (2015). Bir turizm çeşitliliği olarak festival etkinliklerinin sınıflandırılması: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *5*(13), 306–323.

Grunwell, S. S., Ha, I. S., & Martin, B. S. (2008). A comparative analysis of attendee profiles at two urban festivals. *Journal of Convention & Event Tourism*, *9*(1), 1–14. https://doi.org/10.1080/15470140802104516.

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Gursoy, D., Kim, K., & Uysal, M. (2004). Perceived impacts of festivals and special events by organizers: an extension and validation. *Tourism Management*, *25*(2), 171–181.

Hadrovic, A. (2022). Godusa settlement near Visoko City: life in a sustainable way. *International Journal of Multidisciplinary Research and Publications (IJMRAP), 5*(1), 141–150.

Karadeniz, A. G., & Akpınar, E. (2017). İnternete yönelik tutum ölçeği: Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(1), 19–28.

Kılıçarslan, D., & Kocabulut, Ö. (2017). *Festivals as a tourism product: Kafkasör bullfighting festival in Turkey.* Proceedings Book, 147.

Kızılırmak, İ. (2006). Türkiye'de düzenlenen yerel etkinliklerin turistik çekicilik olarak kullanılmasına yönelik bir inceleme. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(15), 181–196.

Klien, S. (2011). Bullfighting and meaning in life in Oki, Japan. *Asian Anthropology*, *10*(1), 101–120.

Klien, S. (2013). Bullfighting, self-enhancement, and well-being in rural Japan. P*aragrana*, *22*(1), 154–164.

Kogiso, K. (2022). A contemporary history of a traditional sport: Ushiorase (Okinawan bullfighting). *The International Journal of Sport and Society*, *13*(2), 65.

LeCompte, M. D., & Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, *52*(1), 31–60.

Ma, L., & Lew, A. A. (2012). Historical and geographical context in festival tourism development. *Journal of Heritage Tourism*, *7*(1), 13–31.

O'Sullivan, D., & Jackson, M. J. (2002). Festival tourism: A contributor to sustainable local economic development? *Journal of Sustainable Tourism*, *10*(4), 325–342.

Ossowska, L., Janiszewska, D., Kwiatkowski, G., & Kloskowski, D. (2023). The impact of local food festivals on rural areas' development. *Sustainability*, *15*(2), 1447.

Özer, E., & Çavuşoğlu, F. (2014). Rekreasyonel bir faaliyet olarak yerel etkinliklerin kırsal turizme etkisi. International *Journal of Sport Culture and Science*, *2*(Special Issue 2), 191–202.

Özgürel, G., Alan, R., & Bingöl, Z. (2015). Yerel kalkınmada bir araç olarak festivaller: Munzur Kültür ve Doğa Festivali*. International Journal of Social and Economic Sciences*, *5*(2), 113–121.

Schermelleh-Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research*, *8*(2), 23–74.

Schreiber, J. B., Nora, A., Stage, F. K., Barlow, E. A., & King, J. (2006). Reporting structural equation modeling and confirmatory factor analysis results: a review. *The Journal of Educational Research*, *99*(6), 323–338.

Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.

Süslü, C., Eryılmaz, G., & Demir, E. (2019). Festival turizminin ekonomik kalkınmaya etkisi: Silifke Uluslararası Müzik ve Folklor Festivali. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *3*(4), 1074–1090.

Tekin, M., Geçkil, T., Koyuncuoğlu, Ö., & Tekin, E. (2018). Girişimci dostu üniversiteler indeksi ve bir model geliştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 138–150.

Tolunay, A., & Akyol, A. (2006). Kalkınma ve kırsal kalkınma: temel kavramlar ve tanımlar. *Turkish Journal of Forestry*, *7*(2), 116–127.

Topçu, İ., Türkkan, N. Ü., Bacaksız, F. E., Şen, H. T., Karadal, A., & Yıldırım, A. (2013). Sağlık çalışanlarında örgütsel sinizm ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *6*(3), 125–131.

Tunalı, S. B., Gözü, Ö., & Özen, G. (2016). Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılması: Karma araştırma yöntemi. *Kurgu*, *24*(2), 106–112.

Yürüdür, E., Bulut, İ & Hardal S. (2018). *Turizm Takvimi*

Planlamasının Önemi: Tokat İli Örneği. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3 - 06 Ekim 2018, Ankara, Türkiye, ss.1380